

УДК [94(477):355.2:27-277.2]"20/21
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5984.2025/2.19>

Тарасенко С. В.

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

УКРАЇНСЬКЕ КАПЕЛАНСТВО В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНО-РЕЛІГІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: ІСТОРИЧНИЙ ТА СУЧАСНИЙ ВИМІР

Актуальність дослідження українського капеланства зумовлена зростаючим значенням релігійного чинника в умовах війни та національного відродження. Інститут капеланства є не лише духовною підтримкою для військовослужбовців, а й важливою складовою процесу державотворення, що сприяє формуванню моральної єдності та стійкості суспільства. Метою статті є комплексне дослідження еволюції українського капеланства від часів Київської Русі до сучасності, виявлення його історичних форм, функцій і трансформацій, а також аналіз його ролі у сучасних державно-релігійних відносинах. Стаття ґрунтується на міждисциплінарному підході, що поєднує історичний, релігієзнавчий та культурологічний аналіз. У процесі дослідження проаналізовано ключові етапи становлення військового духовенства в Україні: від князівських дружин і козацьких формувань до сучасної моделі військового капеланства у Збройних Силах України. Окрему увагу приділено досвіду діяльності капеланів у періоди Української революції 1917–1921 рр., під час Другої світової війни, а також в умовах російсько-української війни після 2014 року. Розглянуто питання нормативно-правового забезпечення капеланської служби, її місця в системі цивільно-військових та державно-релігійних відносин. Показано, що відродження інституту капеланства в Україні є частиною ширших трансформацій, пов'язаних із переосмисленням ролі церкви в суспільстві, духовною консолідацією нації та посиленням морально-психологічної підтримки військових у бойових умовах. У висновках наголошено, що українське капеланство постає як важливий чинник духовної стійкості армії, соціальної солідарності та гуманітарної присутності релігії у сфері оборони держави.

Ключові слова: капеланство, військове духовенство, державно-релігійні відносини, Збройні Сили України, духовна підтримка, релігія і армія, моральна стійкість.

Постановка проблеми. Тема українського капеланства є надзвичайно актуальною в контексті сучасних політичних та суспільних процесів, що відбуваються в Україні. Вона не лише торкається духовних аспектів військової служби, а й є важливою складовою процесу державотворення, адже визначення ролі церкви в суспільстві та в державному будівництві стає важливим етапом на шляху до стабільності та єдності країни. Українське капеланство, зокрема, є тією ланкою, що сприяє духовній єдності в умовах воєнних та кризових ситуацій. Тематика дослідження українського капеланства є також актуальною для осмислення сучасного стану державно-релігійного співробітництва, оскільки в Україні ми спостерігаємо активне становлення законодавчої та організаційної бази для діяльності військових капеланів, що стало важливим етапом у процесі військового та громадянського відродження. Дослідження цього аспекту дає змогу зрозуміти не лише роль церкви в армії, але й її вплив на суспільні процеси та державну політику, а також

на процеси морального та психологічного відновлення нації в умовах постійних викликів, зокрема війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками питання військового капеланства в Україні стали предметом активних теоретичних та прикладних досліджень. Це пов'язано з важливістю цього інституту в умовах сучасних соціально-політичних та військових викликів, зокрема війни в Україні. Інститут військового капеланства в Україні останніми роками набув значної уваги в історико-науковому дискурсі, що зумовлено його активним розвитком у контексті війни на сході України та повномасштабного вторгнення РФ. У фокусі сучасних досліджень перебувають як історичні передумови виникнення капеланського служіння, так і етапи його інституціоналізації.

Історичні витоки військового духовенства в українській традиції розглядає А. М. Зачепа [5], зокрема на матеріалі доби Київської Русі. Питання функціонування капеланства у військових

підрозділах України різних періодів досліджуються В. В. Петровичем, І. В. Чаріковою та В. С. Петровичем [10], які акцентують увагу на формуванні інституту капеланства як невід'ємної складової українського війська.

Суттєвий внесок у розвиток наукової бази становлять праці М. М. Ващука [2, 3], в яких охоплено теоретико-правові аспекти інституціалізації капеланської служби як в Україні, так і в порівняльному контексті з досвідом США. Окремо варто відзначити його аналітичний підхід до становлення нормативно-правового забезпечення функціонування інституту військового духовенства. О. М. Ворошук [4] здійснює періодизацію розвитку військового капеланства в Збройних Силах України у 1991–2017 роках, водночас пропонуючи практичні рекомендації щодо задоволення релігійних потреб військовослужбовців у сучасних умовах. Досвід іноземних держав у сфері військового душпастирства систематизовано у публікації О. Карпенка [8], в якій проаналізовано особливості капеланства на основі матеріалів «Зарубіжного військового огляду».

Особливу увагу приділено діяльності католицьких церков у процесі інституювання капеланства в Україні у праці Л. Владиченка та Т. Кожушка [6]. На актуальні аспекти становлення капеланської служби як інституції в умовах гібридної війни звертає увагу П. О. Ткачук [13], розглядаючи її еволюцію в контексті воєнного конфлікту та викликів національної безпеки. У цьому ж ключі важливим є аналітичний документ Національного інституту стратегічних досліджень, присвячений оцінці сучасного стану, можливостей і перспектив військового душпастирства.

Таким чином, проведений аналіз засвідчує зростання наукового інтересу до проблематики військового капеланства, що відображає як історичну тяглість цього явища, так і його актуальність у новітній військовій історії України.

Постановка завдання. Упродовж останніх десятиліть в Україні спостерігається активна трансформація державно-релігійних відносин, що особливо загострилася в умовах військової агресії. У цьому контексті важливого значення набуває інституціоналізація військового капеланства як особливої форми співпраці держави та релігійних організацій. Проблема недостатньо вивчена в межах історичних наук у поєднанні з сучасними державно-релігійними трансформаціями, зокрема з урахуванням впливу російсько-української війни на формування нової моделі духовної опіки в Збройних Силах України.

Виклад основного матеріалу. Розвиток військового капеланства має глибокі історичні корені, і кожен етап розвитку цього інституту відзначався специфічними ініціативами як з боку Церкви, так і з боку держави чи військових.

Слово «капелан» походить від імені святого Мартина Турського, який був молодим римським легіонером. Одного разу, коли він перебував у гарнізоні в Ам'єні (сучасна Франція), він зустрів бідного жебрака, який був змерзлий. Щоб допомогти йому, Мартин відрізав половину свого плаща, який латинською мовою називався «сарра». Нічого не підозрюючи, він вирішив віддати частину свого одягу, і вночі йому приснився Ісус Христос, одягнений саме в цей плащ. Після цього випадку плащ Мартина став символом доброти та благодійності, і його частина стала важливим святим реліквієм. Французька армія почала вшановувати цей предмет, і для поклоніння йому було створено спеціальний похідний храм-намет, який називали капелю (від латинського слова «capella»). Цей намет був місцем для молитви та духовної підтримки, що супроводжувало військо в походах. Священника, який служив у цьому наметі, почали називати capellanus – капелан, що вказувало на його роль духовного наставника і служителя у військовому контексті [9, с. 67].

Як зазначено, в аналітичній записці «Служба військових капеланів у Воєнній організації Української Держави: необхідність, можливості та перспективи»... «військовий капелан – повний воїн і повний священник (душпастир). Але бажаючи послужити своїй церкві і державі в ролі військового капелана, згідно з вимогами канадських і американських властей, має бути людиною доброго здоров'я; повинен мати академічну освіту університетського рівня і не менше трьох років богословських студій магістерського рівня (це приблизно рівень духовної академії). Крім того, він повинен мати відповідні духовні, моральні, інтелектуальні та психологічні кваліфікації. Крім того, «кандидат повинен мати контракт на військову службу протягом не менше шести років» [12].

Необхідно зазначити, що військові священники (капелани) є важливим елементом багатьох армій світу, надаючи духовну підтримку та виконуючи релігійні обов'язки, що допомагає зміцнювати моральний дух військових та задовольняти їхні духовні потреби, особливо в складних умовах війни. У Китаї та Північній Кореї, де панує комуністична ідеологія, релігійна свобода обмежена, і на законодавчому рівні заборонена присутність капеланів у збройних силах. Оскільки

ці країни суворо контролюють релігійні інституції та обмежують їх вплив на суспільство, релігійні послуги для військовослужбовців не надаються офіційно. Військові в цих країнах не мають доступу до релігійних обрядів чи підтримки від священників, оскільки уряди цих держав не визнають за необхідне залучати духовенство до військової служби [8].

З 742 або 743 року, коли на Першому східно-франкському соборі в Регенсбурзі було ухвалено рішення про участь священників у військовій службі, почався процес формування інституту військового капеланства в Європі. Важливою умовою було те, що священники не могли носити зброю і не брали участі в бойових діях. Це рішення мало далекосяжний вплив на розвиток військового капеланства в Європі, і з того часу роль капеланів в арміях стала важливою складовою частиною організації духовної підтримки військових. Згідно з Женевською конвенцією 1949 року, що була розроблена для захисту жертв війни, зокрема військовополонених, капелани мають особливий статус. Їх визнають як осіб, які не беруть безпосередньої участі в бойових діях. Це означає, що капелани зберігають свої духовні функції навіть у разі потрапляння в полон. Згідно з цією угодою, капеланам мають бути надані умови для продовження їх служіння серед полонених, і вони не повинні бути об'єктами переслідувань або насильства через свою релігійну діяльність [8].

Історія українського капеланства має глибоке коріння, яке сягає часів Київської Русі. Капеланство, як інститут, виникло задовго до створення сучасної української армії, і його функції та значення постійно змінювались під впливом соціальних, політичних та релігійних умов. Військові капелани надавали духовну підтримку та здійснювали релігійні обряди для вояків, їхня роль стала незамінною як під час боротьби за національну незалежність, так і в часи мирного розвитку держави. Історія створення українського капеланства охоплює довгий період, впродовж якого змінювались його функції, форми організації та має кілька важливих етапів розвитку, починаючи з часів Київської Русі і до сучасності. Від часів Київської Русі до сьогоднішніх днів капеланство продовжує бути важливим інститутом для духовної підтримки українського війська та населення.

У період Київської Русі почала формуватись перша організація духовної підтримки військових. Існувала певна релігійна служба, яка забезпечувала моральну підтримку воїнів, оскільки християнство, прийняте в 988 році, включало в себе

ритуали духовного супроводу армії. Військові капелани, хоч і не мали чіткої організації, виконували функцію духовних наставників та супроводжували князів та воїнів у походах, молячись за їхню перемогу. Вони могли виконувати обряди, допомагати з підготовкою до бою, а також надавати моральну підтримку під час війни.

Важливою характеристикою цього періоду було те, що Церква та князівська влада в Київській Русі тісно співпрацювали у питанні духовної опіки над армією. Князь Володимир Великий створив при дворі особливу церковну адміністрацію, що організовувала діяльність священників, у тому числі і для армії. Священники отримували підтримку від князівської влади в їхній діяльності, зокрема для надання духовної допомоги солдатам, що брали участь у війнах. Їх роль була не тільки релігійною, а й політичною, оскільки вони сприяли зміцненню моралі і підтримці князівської влади серед воїнів. Роль священників у військових справах була важливою, і вони виконували функції не тільки релігійного наставника, але й морального зміцнення воїнів, надаючи їм духовну допомогу у часи небезпеки [5]. Військові священники супроводжували армії в походах. Ці священнослужителі благословляли війська перед битвами, здійснювали молебні та обряди для підтримки морального духу воїнів. Про це свідчать такі важливі джерела, як «Повість временних літ», Іпатіївський літопис та інші документи того часу [7].

У козацький період роль священників в армії збереглася і навіть стала ще більш виразною. Козацькі ради часто проходили в присутності священника, а козаки активно залучали духовенство до своїх військових справ. У Літописі Самійла Величка та інших документах згадується благословення військ перед битвами та молитви за перемогу. Важливою частиною духовного життя козаків було не тільки участь священників у релігійних обрядах, а й вимоги до священників і церковних хористів, які мали бути висококваліфікованими та освіченими. Козаки також здійснювали духовні подвиги за перемогу на війні, освячували прапори та брали участь у чернецтві чи священстві [13].

У період Речі Посполитої (Польща, Білорусь, Україна, Литва) в 1690 році Варшавський сеймик впровадив інститут військового священства, що передбачав утримання капеланів з королівської казни. Це означає, що на офіційному рівні в армії почав формуватися інститут капеланів, який забезпечував духовну підтримку військових. Це були перші кроки до формалізації інституту

військового капеланства, що було важливою частиною духовної структури армії того часу.

Під час входження України до складу Російської імперії роль капеланства в українській армії стала частиною загальної структури імперії. Російська православна церква організовувала військове духовенство. Військові капелани стали частиною регулярної армії, і їх роль обмежувалася виконанням релігійних обрядів. Вони не брали активної участі в військових стратегіях або моральному стимулюванні солдатів, але продовжували виконувати важливу роль у підтримці духовного стану армії. В цей період капеланство вже не було настільки тісно пов'язане з національними чи локальними традиціями, а стало більш централізованим інститутом, підпорядкованим Російській імперії.

До 1917 року в армії та флоті Російської імперії існувала посада капелан, яку обіймали священнослужителі, що виконували роль духовних наставників для військовослужбовців. Їх обов'язки включали проведення релігійних обрядів, підтримку морального та духовного стану військових, а також надання їм духовної допомоги під час бойових дій. Капелани були частиною регулярних військових підрозділів, і на них покладалися обов'язки допомоги солдатам у скрутних моральних ситуаціях, особливо під час війни.

Після Жовтневої революції 1917 року в Радянському Союзі військове капеланство було ліквідовано, а на зміну йому прийшла посада замполіт (заступник командира з політичної частини). Замполіт мав завдання ідеологічно виховувати військовослужбовців, проводити політичну роботу серед них і підтримувати вірність комуністичній партії. Членство в КПРС і пропаганда атеїзму стали важливими аспектами служби замполіта, і саме ця посада взяла на себе функцію моральної та ідеологічної підтримки військових.

Незважаючи на це, капелани залишалися в арміях деяких українських національних військових формувань, таких як:

- Українські Січові Стрільці (УСС) – в період з 1914 по 1918 рік, коли українці брали участь у боротьбі за незалежність під час Першої світової війни.

- Українська Галицька Армія (УГА) – у 1918–1921 роках, коли Україна намагалася відновити свою незалежність, і військові формування цього періоду використовували службу капеланів для духовної підтримки військових.

- Січові Стрільці УНР – під час боротьби за незалежність України в 1917–1921 роках.

- Українська Повстанська Армія (УПА) – в 1943–1954 роках, під час Другої світової війни та повстанської боротьби проти радянської влади [7, с. 79].

Протягом 1920–1930-х років відбувалися масові репресії щодо священнослужителів, а також ченців і монахів. Багато з них були арештовані, заслали до таборів або страчені. Церква була під постійним контролем і нагляду держави, а релігійні установи були обмежені в своїх діях.

Періодизація становлення капеланства в Збройних Силах України (ЗСУ) має умовний характер. Це обумовлено тим, що періоди можуть змінюватися в залежності від дослідницької парадигми, акцентів на різні аспекти розвитку, а також від того, як саме трактуються різні етапи цього процесу. Важливий внесок у вивчення історії капеланства в Збройних Силах України зробила Л. Владиченко [6], запропонувавши свою періодизацію розвитку співпраці церков і релігійних організацій із ЗСУ. Так, згідно з періодизацією Л. Владиченко, три основні етапи розвитку капеланства в ЗСУ виглядають наступним чином:

Перший період (1992 р. – до листопада 2008 р.) – час налагодження співпраці. Це був етап початкової взаємодії між церквами та Збройними Силами України. Спочатку співпраця була безсистемною та спорадичною, тобто не було чіткої організації чи інституційного оформлення. Релігійні організації активно надавали духовну підтримку військовим, але це більше залежало від ініціатив окремих священників і церков. Від 2000 року ситуація поступово почала змінюватися, і співпраця між різними релігійними конфесіями та військовими набирала форму консолідованої взаємодії. Це був час становлення перших структур, що працювали в напрямку духовного забезпечення армії.

Другий період (з листопада 2008 р. по липень 2014 р.) – етап консолідованої та дієвої співпраці. У цей час співпраця між церквами та Міністерством оборони України стала більш організованою і системною. Відбулося формування певних механізмів взаємодії, що включали духовну підтримку військових, розширення ролі капеланів у структурі ЗСУ, а також початок створення умов для офіційного визнання капеланства як окремої ланки військової служби. Співпраця була не лише теоретичною, а й практичною, що виявлялося у реальних заходах та програмах підтримки армії з боку релігійних організацій.

Третій період (з липня 2014 р.) – створення та становлення інституту військового капеланства на загальнодержавному рівні. Починаючи з

2014 року, в умовах російської агресії та активних бойових дій на сході України, капеланство в ЗСУ отримало новий етап розвитку. Це був час активного створення та становлення інституту військового капеланства на офіційному рівні. Військові священники стали важливою частиною армії, і їх роль набувала законодавчого оформлення. Запроваджено більш чітку нормативно-правову базу для діяльності капеланів, що дозволило їм здійснювати свою службу в офіційному порядку, зокрема, за підтримки Міністерства оборони України та інших державних структур [6].

Так, дійсно, багато українських науковців запропонували власні схеми періодизації історичного процесу становлення інституту військового капеланства в Україні, удосконалюючи попередні підходи. Ось кілька важливих внесків в цю тему: М. Ващук, досліджуючи історію капеланства в Україні, запропонував свою схему періодизації, зокрема звернувши увагу на розвиток капеланства в контексті змін, що відбувалися в українському суспільстві після проголошення незалежності України. Він визначав періоди, в яких особливо змінювалися відносини між Церквою, державою та армією, і зазначав, як ці зміни впливали на становлення інституту капеланства в ЗСУ [2; 3, с. 14–15].

Ще один науковець, О. Ворошук, доповнив схему періодизації становлення військового капеланства в Україні, акцентувавши увагу на постійно зростаючій ролі капеланів у військових діях, особливо з початком збройного конфлікту на сході України. Він наголошує на важливості інституціоналізації капеланства та необхідності офіційного визнання цього інституту у складі Збройних Сил [4, с. 65–69].

Представник Української Греко-Католицької Церкви А. Зелінський у своїй книзі «Соняхи. Духовність на час війни» [1] зробив вагомий внесок в осмислення духовної складової війни. Зелінський звернув увагу на «духовний вимір людського досвіду війни», підкреслюючи, що капеланство не лише підтримує моральний дух військових, а й служить важливим елементом осмислення власних переживань і досвіду війни для кожного солдата. Він показав роль капеланів у війні як не просто релігійних наставників, але й як людей, які допомагають солдатам знайти сенс у складних та важких умовах бойових дій.

Таким чином, науковці, такі як М. Ващук, О. Ворошук та А. Зелінський, значно вдосконалили та доповнили схему періодизації розвитку військового капеланства в Україні, розглядаючи його через різні аспекти: від юридичної та

інституційної організації до духовної та моральної підтримки військових.

Ця періодизація показує, як розвивалася співпраця між церквою і армією в Україні, і як з часом капеланство стало важливою складовою частиною військової структури, зокрема у контексті духовної та психологічної підтримки військових під час бойових дій.

В Україні процес відродження військового капеланства набув потужного розвитку під час війни з Росією. Це стало результатом як практичних кроків, так і теоретичного переосмислення ролі капеланів. Військові капелани в Україні почали активно діяти в контексті сучасних збройних конфліктів, зокрема під час війни з Росією. Офіційно капеланська служба була закріплена в 2016 році, коли прийняли закон про військових капеланів [11]. Роль капеланів полягає не лише у духовному супроводі, але й у наданні психологічної підтримки військовим. Вони є своєрідними посередниками між релігійною спільнотою та військовими, виконуючи місії морального зміцнення [14].

Війна Росії проти України стала новим етапом в історії військового капеланства в Україні. В умовах війни, коли нація бореться за свою незалежність, суверенітет і права людини, зокрема за право на свободу віросповідання, роль капеланів набуває особливо важливого значення. Військові капелани не лише виконують традиційні релігійні обряди, але й виконують ключову роль у підтримці морального духу українських військових, допомагаючи їм переживати стреси, втрати та важкі бойові умови. Вони забезпечують духовну і психологічну підтримку, сприяють осмисленню війни та боротьби за свободу через призму духовних цінностей і релігійних переконань. Вони є важливим чинником у процесі зміцнення духовної єдності народу, що вкрай важливо в умовах війни, коли кожен солдат відчуває потребу в підтримці та вірі у перемогу.

Проаналізувавши наукові джерела, ми визначили основні етапи становлення українського капеланства, які узагальнені у таблиці 1.

Висновки. Історія військового капеланства в Україні – це багатий та різноманітний процес, який включає релігійні, соціальні та політичні аспекти. Від Київської Русі до сучасної незалежної України капеланство грало важливу роль у формуванні духовної стійкості армії. Роль капеланів була різною в залежності від історичних обставин, але їхня духовна підтримка завжди була важливою складовою морального духу військових.

Етапи створення українського капеланства [13; 10]

Етап	Характеристика етапу
Київська Русь (X–XIII століття)	Перші відомості про духовну підтримку військових в Україні виникають ще за часів Київської Русі, коли християнство стає офіційною релігією. Воїни отримували духовні настанови та благословення від священнослужителів, хоча інститут капеланства як такий ще не існував. Проте священники активно супроводжували армії, виконуючи обряди, молитви та служби, що відіграли важливу роль у збереженні морального духу військових.
Козаччина (XVI–XVII століття)	В епоху Козаччини (XVI–XVII століття) роль священників у військовому житті значно зросла. Козаки мали своїх духовних наставників, які супроводжували армії в походах, благословляли на битви, проводили молебні та сповіді. Проте на той час ще не було формалізованої структури капеланства. Священники вели проповідницьку діяльність, допомагали підтримувати мораль та духовну силу козаків. Система капеланства в цей час була здебільшого неофіційною та залежала від волі козаків.
XVIII–XIX століття	У XVIII–XIX століттях, зокрема в часи існування Російської імперії, українська церква була під контролем Московського патріархату. За цих умов система капеланства в Україні була ліквідована або обмежена, адже священники в армії переважно не мали незалежності та підкорялися російському духовенству. Проте релігійна роль священників залишалася важливою в контексті підтримки морального духу військових.
Початок XX століття: визвольні змагання	З початком визвольних змагань 1917–1920 років, після проголошення незалежності Української Народної Республіки, капеланство починає формалізуватися. У 1918 році було засновано перше капеланське відділення в українській армії, яке передбачало призначення священників до військових частин для духовної підтримки солдатів. Це стало важливим кроком до створення українського капеланства, хоча його існування було короточасним через поразку УНР та подальшу радянську окупацію.
Радянський період: ліквідація капеланства	Після поразки визвольних змагань і приходу радянської влади в Україні в 1920-х роках інститут капеланства було ліквідовано. Протягом більшої частини радянського періоду релігія та капеланство в армії були заборонені, і духовенство підпорядковувалося суворим державним обмеженням. Військові священники не мали офіційного статусу, і духовна підтримка для солдатів зводилася до мінімуму.
Відродження капеланства у незалежній Україні (1991 рік)	Після здобуття незалежності України в 1991 році відновлення капеланства стало актуальним питанням. Однак воно не набуло значного розвитку, і капелани працювали в основному на волонтерських засадах, без офіційної організації. Відсутність чіткої правової регламентації залишала діяльність капеланів у тіні.
Сучасний етап: війна на сході України та формалізація капеланства (2014 – сьогодення)	Історія українського капеланства набирає нового розмаху після початку війни на сході України в 2014 році. В умовах збройного конфлікту капелани стали важливими для моральної та психологічної підтримки військових. Вони активно працюють на передовій, проводячи молебні, сповіді, підтримуючи бойовий дух бійців. З 2016 року в Україні почали впроваджувати формалізовану систему капеланства у Збройних Силах України та інших силових структурах. Офіційно ухвалено закони, що дозволяють військовим капеланам бути частиною армії з чітким визначенням їх прав і обов'язків. Цей етап також включає розвиток навчання для майбутніх капеланів та формування структур для координації їхньої діяльності.

Розвиток капеланства в Україні пройшов через кілька етапів, від теоретичних роздумів і волонтерських ініціатив до структурованої служби в Збройних Силах. Важливим етапом стало його відродження під час війни з Росією, що зробило капеланів важливими учасниками не тільки релігійного, а й гуманітарного процесу.

Майбутнє українського капеланства передбачає подальший розвиток інституту, його інтеграцію в усі органи силових структур, вдосконалення професійної підготовки капеланів, а також зміцнення співпраці між державою та релігійними організаціями. Очікується, що капеланство стане важливою складовою моральної підтримки військових та

громадян, особливо в умовах сучасних викликів та реформ. Таке відродження капеланства має стратегічне значення в контексті формування боєздатної армії, яка здатна не лише до фізичного протистояння ворогу, але й до підтримки високих моральних стандартів серед своїх військових. Дослідження і осмислення історичних взаємин між Церквою, державою та військовими допоможе формувати більш ефективну модель капеланства, яка буде відповідати потребам сучасної армії.

Важливим аспектом є необхідність проведення глибоких досліджень історичного та практичного досвіду організації військового капеланства. Це дає змогу ефективно застосовувати набуті знання

та досвід для подальшого розвитку інституту капеланства в умовах сучасних викликів. Оскільки, Сучасне капеланство стало важливою складовою

не лише військової, а й національної ідентичності, підтримуючи духовну єдність та моральний дух українських військовослужбовців.

Список літератури:

1. Андрій Зелінський, Тенгрисов Максим, Халабуда Олексій. Соняхи. Духовність на час війни. Львів : Видавництво Старого Лева, 2015. 128 с.
2. Вашук М. М. Теоретико-правові аспекти інституціалізації військового капеланства: досвід України та США. *Модернізація законодавства та правозастосування: вимоги часу* : збірник матеріалів Міжнародної юридичної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція», м. Київ, 6 грудня 2018 року. Тези наукових доповідей. Київ : Видавничий дім «АртЕк», 2018. С. 14–18.
3. Вашук М. М. Теоретико-правові аспекти утвердження інституту капеланства: до постановки проблеми. *Гуманітарний корпус: збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії*. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 14. Т. 2. С. 5–8. URL: <https://surl.lt/mgizga>
4. Ворошук О. М. Періодизація становлення інституту військового духовенства (капеланської служби) збройних сил України у 1991–2017 роках та рекомендації щодо використання досвіду задоволення релігійних потреб військовослужбовців Збройних Сил України у сучасних умовах // *The scientific heritage*. Budapest, Hungary, 2021. No 79. С. 64–70.
5. Зачепа А. Капеланство доби Київської Русі. *Здоровий спосіб життя* : зб. наук. ст. Львів, 2007. Вип. 23. С. 17–19.
6. Інститування військового капеланства в Україні: акцент на діяльності католицьких церков. *Українське релігієзнавство*. 2020. № 91. С. 83–109. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrr_2020_91_7
7. Капеланство в умовах війни : історія і сучасність. *Шляхи відродження Української армії: від армії УНР до армії за стандартами НАТО* : збірник матеріалів круглого столу (м. Кривий Ріг, 06 грудня 2023 року) / упор О. В. Гігін, ред. кол. Т. О. Рекуненко, В. М. Зінченко, Т. К. Дацюк. Кривий Ріг : Криворізький навчально-науковий інститут ДонДУВС, 2023. С. 78–80.
8. Карпенко О. Капеланство в світі (за матеріалами «Зарубіжного військового огляду»). *Церковна православна газета*. 2009. № 7–8, квітень. URL: <https://www.kapelanstvo.ugcc.ua/kapelanstvo-u-sviti/>
9. Мойсеєнко В. О., Шостка І. П., Тарченко Н. В. Становлення та роль душпастирства в історії українського війська. *Українські медичні вісті*. 2023. Т. 15. № 3–4 (96–97). С. 67–71.
10. Петрович В. В., Чарікова І. В., Петрович В. С. Капеланство в українських військових формаціях: історичний аспект. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2024. Том 35 (74). № 1. С. 216–221. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5984.2024/1.31>
11. Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Національній гвардії України : Наказ МВС України від 24.03.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0010-17#Text>
12. Служба військових капеланів у Воєнній організації Української Держави: необхідність, можливість та перспективи. Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniyrozvitok/sluzhba-viyskovikh-kapelaniv-u-voenniy-organizaciiukrainskoi>
13. Ткачук П. О. Інститут військового капеланства в Україні: становлення, розвиток в умовах сучасної гібридної війни Російської федерації. In *Modern Historical Science: Changes and Development Synergy of Research Studies*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2021. P. 241–261. URL: <https://surl.lu/nurrxe>
14. Фокус на капелані: формування ролі та місії душпастирів для військовослужбовців. *Софія*. 2017. № 1. С. 20–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sophia_2017_1_8

Tarasenko S. V. UKRAINIAN CHAPLAINCY IN THE CONTEXT OF STATE-RELIGIOUS RELATIONS: HISTORICAL AND CONTEMPORARY DIMENSIONS

The relevance of the study of Ukrainian chaplaincy is determined by the growing significance of religion amid war and national revival. The chaplaincy institute serves not only as spiritual support for the military but also as a crucial component of state-building, contributing to the formation of moral unity and societal resilience. The aim of the article is to provide a comprehensive analysis of the evolution of Ukrainian chaplaincy from the times of Kyivan Rus to the present, identifying its historical forms, functions, and transformations, as well as analyzing its role in contemporary state-religious relations. The article employs an interdisciplinary approach, combining historical, religious, and cultural studies perspectives. The research covers key stages in the development of military clergy in Ukraine: from princely retinues and Cossack formations to the modern

model of chaplaincy in the Armed Forces of Ukraine. Particular attention is paid to the chaplains' activities during the Ukrainian Revolution of 1917–1921, World War II, and the Russo-Ukrainian war since 2014. The article also discusses the legal framework of military chaplaincy and its role in civil-military and state-religious relations. The study shows that the revival of chaplaincy in Ukraine is part of a broader transformation involving the reevaluation of the church's role in society, national spiritual consolidation, and strengthening of moral and psychological support for soldiers in combat conditions. The conclusion emphasizes that Ukrainian chaplaincy is a vital factor in the spiritual resilience of the army, social solidarity, and the humanitarian presence of religion in national defense.

Key words: *chaplaincy, military clergy, state-religious relations, Armed Forces of Ukraine, spiritual support, religion and army, moral resilience.*